

УДК 343.1
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.27>

О. О. Торбас
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-1465-4238

В. А. Завтур
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-7171-2369

«НАМІБІЙСЬКІ ВИНЯТКИ» МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСОВНОСТІ

Стаття присвячена проблемам застосовності концепції «Намібійських винятків», викладених у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії» 1971 року у сфері кримінальної юстиції.

Проаналізовано прецедентну практику ЄСПЛ щодо кримінально-правового контексту застосування Намібійських винятків Міжнародного Суду ООН. Наголошено, що ЄСПЛ сформував усталену позицію, відповідно до якої, повністю ігнорувати ситуацію, яка склалася *de facto* не можна і певний обсяг визнання правових актів незаконної влади є необхідним для того, аби запобігти створенню правового вакууму і ситуації, коли права осіб на непідконтрольній міжнародно визнаному уряду території будуть незахищеними у міжнародно-правовому контексті. Сформульовано висновок щодо неприйнятності окремих позицій Суду в контексті національної правової системи.

Автори наголошують, що єдиним аспектом, в якому натепер доцільно розглядати проблеми реалізації «Намібійських винятків» у сфері кримінальної юстиції в межах національної правової системи є визнання документів, виданих незаконною владою на окупованих територіях (та межі такого визнання), а також допустимості як доказів тих відомостей, що містяться у таких документах.

Проаналізовано правозастосовну практику українських судів щодо застосування «Намібійських винятків» Міжнародного Суду ООН у сфері кримінальної юстиції.

Сформульовано висновок про те, що виправданим є посилання на «Намібійські винятки» Міжнародного Суду ООН виключно у контексті визнання документів, виданих на тимчасово окупованих територіях та виключно з метою забезпечення основоположних прав та свобод особи. У ситуаціях, коли мова йде про погіршення правового становища особи, відповідні акти мають бути проігноровані.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальне процесуальне доказування, допустимість доказів, документи, Європейський суд з прав людини, «Намібійські винятки» Міжнародного суду ООН.

Torbas O. O., Zavtur V. A. "NAMIBIA EXCEPTIONS" OF THE UN INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE IN THE FIELD OF CRIMINAL JUSTICE: PROBLEMS OF APPLICABILITY

The article is devoted to the problems of the applicability of the «Namibia exceptions» set forth in the Advisory Opinion of the International Court of Justice of the United Nations «Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia» of 1971 in the field of criminal justice.

The precedent practice of the ECtHR regarding the criminal-legal context of the application of the «Namibia exceptions» of the UN International Court of Justice is analyzed. It is emphasized that the ECtHR has formed an established position according to which it is impossible to completely ignore the *de facto* situation and a certain amount of recognition is necessary in order to prevent the legal vacuum and a situation where the rights of individuals in an internationally recognized territory not under the control of the government will be unprotected in the international legal context. A conclusion regarding the inadmissibility of certain positions of the Court in the context of the national legal system is formulated.

The authors emphasize that the only aspect in which it is currently appropriate to consider the problems of the implementation of the «Namibian exceptions» in the field of criminal justice within the national legal system is the recognition of documents issued by illegal authorities in the occupied territories (and the limits of such recognition), as well as the admissibility as evidence of information contained in such documents.

The law enforcement practice of Ukrainian courts regarding the application of the «Namibian exceptions» of the UN International Court of Justice in the field of criminal justice is analyzed.

The conclusion that the reference to the «Namibia Exceptions» of the UN International Court of Justice is justified only in the context of legal acts issued in the temporarily occupied territories and only for the purpose of ensuring the fundamental rights and freedoms of the individual is formulated. In situations where the legal situation of a person is deteriorating, the relevant acts should be ignored.

Key words: criminal proceedings, criminal procedural evidence, admissibility of evidence, documents, European Court of Human Rights, «Namibia exceptions» of the UN International Court of Justice.

Вступ. Триваюча окупація росією частини території України породжує чимало викликів для всіх сфер суспільного життя, у тому числі і для правового. Починаючи із 2014 року, українській правовій системі доводиться стикатися з такими проблемами як захист прав та свобод громадян в умовах окупації, встановлення юридичних фактів, що мали місце на непідконтрольній території, а також впроваджувати необхідні для цього правові механізми.

Не можна стверджувати, що ці питання залишилися поза увагою законодавця та не отримали належної правової регламентації. Одразу після окупації рф території Автономної республіки Крим (далі – АРК) Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1] в якому, серед іншого, було викладено основні принципи додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб на непідконтрольній території.

Відповідні зміни та доповнення були внесені і в Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України). Ст. 317 ЦПК України (в редакції, передбаченій Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII) регламентує процесуальний порядок здійснення окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України.

Ці норми та юридичні процедури багато в чому ґрунтуються на концепції, відомій у світовій юриспруденції як «Намібійські винятки» Міжнародного Суду ООН («*Namibia exception*»). Їх поява пов'язана із подіями 1966 року, коли Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято рішення про припинення мандату Південно-Африканської республіки (далі – ПАР) на управління Намібією, втім її уряд продовжив фактично здійснювати владу на цій території. Згодом, у 1970 році Рада Безпеки ООН закликала ПАР вивести адміністрацію з території Намібії та наголосила, що всі дії, вжиті урядом Південної Африки від імені або стосовно Намібії після припинення мандату є незаконними та недійсними. Пізніше, Радою Безпеки було затребувано у Міжнародного Суду ООН консультативний висновок щодо правових наслідків подальшої присутності Південної Африки в Намібії для інших держав.

У Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН «Правові наслідки для держав, пов'язані із триваючою присутністю Південної Африки у Намібії» від 21 червня 1971 року було визнано, що подальша присутність ПАР в Намібії була незаконною, і діяльність південноафриканської адміністрації має бути припинена. Було також зазна-

чено, що держави-члени ООН зобов'язані визнати незаконність присутності ПАР в Намібії та недійсність її дій від імені або щодо Намібії, а також утримуватися від будь-яких дій, які передбачають визнання законності або надання підтримки та допомоги такій присутності та управлінню [2].

Водночас, Консультативний висновок містив важливе застереження та виняток із загального принципу невизнання («*non-recognition*»). Суд зазначив, що незважаючи на незаконність південноафриканської присутності, це не повинно позбавити народ Намібії переваг, пов'язаних із міжнародних співробітництвом. І хоча офіційні дії, вчинені урядом Південної Африки від імені або щодо Намібії після припинення мандату, є незаконними та недійсними, ця недійсність не може бути поширена на такі дії як, наприклад, реєстрація народжень, смертей та шлюбів, наслідки яких можна ігнорувати лише на шкоду жителям цієї території.

Концепція «Намібійських винятків» заклала певну міжнародно-правову основу юридичного захисту осіб, які перебувають на території, яка непідконтрольна визнаному уряду. Вона була сприйнята та широко застосована у практиці міжнародних судових установ, у тому числі Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Українські суди також посилаються у своїх рішеннях на концепцію «Намібійських винятків», переважно при вирішенні цивільно-правових, трудових спорів, а також спорів у сфері соціального забезпечення. Однак, як показав досвід вітчизняного правозастосування, згадку про таке правове явище дедалі частіше містять й судові рішення, які стосуються сфери кримінальної юстиції. Для доктрини це породжує проблему релевантності та виправданості такої практики, втім, наукові розвідки у цьому напрямку практично не здійснювались.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція «Намібійських винятків», сформульована у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН, питання її інтерпретації та застосовності піддавалися ґрунтовному науковому аналізу з боку зарубіжних дослідників, зокрема, Ж.-П. Моне (Jean-Paul Moinet), Е. Мілано (Enrico Milano), О. Орахелашвілі (Alexandr Orakhelashvili), М. Поалелунгі (Mihai Poalelungi).

Різні аспекти указаної проблематики в контексті української правової системи досліджували представники вітчизняної правової доктрини, серед яких Н.Ю. Голубева, К.В. Гусаров, С.С. Калинюк, О.О. Іляшко, Г.В. Луцька, В.Ф. Нестерович, В.А. Сущенко, Л.М. Токарчук (Зілковська), М.О. Яковенко.

Втім, питання застосовності «Намібійських винятків» Міжнародного Суду ООН у сфері кримінальної юстиції в Україні розглядалися лише

фрагментарно окремими науковцями (М.О. Яковенко) і не піддавалися ґрунтовним дослідженням.

Відповідно, метою даної статті є визначення критеріїв застосовності концепції «Намібійських винятків» Міжнародного Суду ООН у сфері кримінальної юстиції на основі актів українського законодавства, правозастосовної практики вітчизняних судів, а також прецедентної практики ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи дискусію щодо можливої реалізації «Намібійських винятків» Міжнародного Суду ООН у сфері кримінальної юстиції в Україні, слід, передусім, визначитись із сутністю даної концепції та потенційними сферами її застосування.

Правозахисна спрямованість аналізованого правового явища є беззаперечною. «Намібійські винятки» покликані здійснити мінімальне забезпечення основоположних прав та свобод осіб, які проживають на території, яка перебуває під юрисдикцією самопроголошеного уряду. Ключова ідея, закладена в них, полягає у тому, що пересічний громадянин не повинен нести тягар відповідальності за дії невизнаної влади. Саме тому, на офіційні акти такого уряду, які стосуються аспектів, пов'язаних із реалізацією базових життєвих потреб громадянина не повинен розповсюджуватись загальний принцип невизнання.

Однак, слід відзначити, що стосовно меж застосовності «Намібійських винятків» у зарубіжній доктрині ведеться доволі серйозна полеміка. Британський дослідник О. Орахелашвілі (Alexandr Orakhelashvili) зазначає, що Суд у своєму Консультативному висновку заклав двоетапний тест (*two-prolonged test*) застосовності таких винятків, який передбачає оцінку двох ключових аспектів: 1) чи визнання певного акту служить інтересам мешканців певної території; 2) чи сприяє воно реалізації влади незаконною адміністрацією. Автор наводить приклади із практики британських судів, коли «Намібійські винятки» намагалися розтлумачити більш широко, розповсюджуючи й на певні публічно-правові питання, однак доходять висновку, що в тамтешній судовій системі в цілому дотримуються суворих меж визнання, визначених Міжнародним Судом ООН. На підтвердження своєї позиції, дослідник наводить рішення апеляційного суду (Court of Appeal) у справі «Kibris Turk Hava Yollari v. Secretary of State for Transport», в якому було сформульовано висновок про те, що здійснення міжнародних авіаперельотів над територією Північного Кіпру не охоплюється винятками, передбаченими у Консультативному висновку ООН 1971 року. Суд зазначив, що авіарейси дійсно є важливими для мешканців цієї території, однак сам лише позитивний вплив на життя громадян не може слугувати виправданням для надання юридичної сили актам публічного права, що видаються невизнаною владою [3, с. 177-178].

Якщо говорити про національний вимір застосування «Намібійських винятків», то, наприклад, в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» від 04 квітня 2023 року № 288-р, в якості одного із очікуваних результатів виконання цього плану зазначено «визнання/верифікація інформації про факти, що міститься у документах, виданих російськими окупаційними адміністраціями на тимчасово окупованій території (відповідно до принципу «Namibia exception»)» [4]. Таким чином Україна офіційно визнає необхідність застосування такої концепції після деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Однак, привертає увагу той факт, що аналізований нормативно-правовий акт містить широке тлумачення концепції «Намібійських винятків», надаючи органам державної влади дискреційні повноваження щодо визначення фактів, які будуть підтверджуватися документами, виданими окупаційною владою, а також прийнятності чи неприйнятності відповідних документів.

Водночас, таке широке тлумачення є не правилом, а здебільшого винятком. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», в якому ч. 3 ст. 9 було викладено в наступній редакції: «Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану». Таким чином, законодавець у 2022 році нормативно забезпечив допустимість використання концепції «Намібійських винятків», проте в дуже вузькому розумінні, буквально використовуючи формулювання, що були викладені Міжнародним Судом ООН. Однак, такий підхід викликає низку питань, адже в Консультативному висновку застосовується формулювання «...such as, for instance, the registration of births, deaths and marriages», тобто «...такі як, наприклад, реєстрація народження, смерті та шлюбу...». Із цього випливає, що Міжнародний Суд ООН наводить лише приблизний перелік юридичних фактів, встановлення яких вимагатиме відступу від загального принципу невизнання. Натомість, органи державної влади при вирішенні

цього питання, в першу чергу мають діяти відповідно до конкретної ситуації, яка склалася і вимагає правового захисту громадянина, що проживає на окупованій території.

Застосовність «Намібійських винятків» у сфері кримінальної юстиції у цьому контексті є доволі чутливим питанням, адже така діяльність за своєю сутністю завжди має публічний характер, хоча завжди стосується основоположних прав та свобод конкретних осіб.

До положень Консультативного висновку Міжнародного Суду ООН неодноразово звертався у своїй практиці ЄСПЛ у справах, пов'язаних із порушенням прав та свобод на території т.зв. «Придністровської Молдавської Республіки» та «Турецької Республіки Північний Кіпр». Суд здебільшого застосовував концепцію «Намібійських винятків» в аспектах, пов'язаних із встановленням прийнятності відповідних заяв в частині вичерпання ефективних засобів юридичного захисту. У справі «Кіпр проти Туреччини» (*Case of Cyprus v. Turkey, Заява № 25781/94*) ЄСПЛ зазначив, що «положення Конвенції та Консультативний висновок підтверджують, що там, де можна продемонструвати, що засоби правового захисту використовуються на благо людей і надають їм реальну можливість успішно запобігати порушенням Конвенції, такі засоби правового захисту слід задіяти» [5]. Виходячи із цього, Суд дійшов висновку, що він не може повністю ігнорувати судові органи, створені на території Північного Кіпру, а відтак, заявники перед зверненням до ЄСПЛ мають вичерпати всі засоби юридичного захисту, які доступні на цій території.

Ця позиція знаходила свій розвиток і в інших рішеннях. Зокрема, у справі «Фока проти Туреччини» (*Case of Foka v. Turkey, Заява № 28940/95*), в якій заявниця ставила питання про порушення ст. 5 Конвенції під час обшуку посадовими особами Північного Кіпру, Суд вказав, що «було б несумісним із Конвенцією, якщо засоби цивільно-, адміністративно- чи кримінально-правового характеру, які вживаються на владу на цій території автоматично вважалися б такими, що не мають законної сили». Виходячи із цього, ЄСПЛ зазначив, що у випадках, коли втручання з боку влади Північного Кіпру відповідає законодавству, що діє на цій території, то з точки зору Конвенції воно розглядається як таке, що має правову основу у внутрішньому законодавстві [6].

Про кримінально-правовий вимір «Намібійських винятків» згадується також в окремій думці судді Георгіса Сергідеса у справі «Гюзелюртлу та інші проти Кіпру та Туреччини» (*Case of Gzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey, Заява № 36925/07*), який зазначає, що кримінальну юрисдикцію судів Північного Кіпру слід було б визнавати в контексті порушень, вчинених

на окупованій частині Кіпру відповідно до принципу, викладеного у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН у справі Намібії [7].

Наведені позиції Суду дозволяють дійти висновку, що ЄСПЛ сформував усталену позицію, відповідно до якої, повністю ігнорувати ситуацію, яка склалася *de facto* не можна і певний обсяг визнання є необхідним для того, аби запобігти створенню правового вакууму і ситуації, коли права осіб на непідконтрольній міжнародно визнаному уряду території будуть незахищеними у міжнародно-правовому контексті.

Однак слід визнати, що концепція, розвинута у практиці ЄСПЛ також є прикладом більш широкого розуміння «Намібійських винятків», порівняно із тим, що був викладений у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН 1971 року. В контексті тимчасово окупованих росією територій України, такий підхід видається неприйнятним. Причиною цього, передусім, є те, що у справах, пов'язаних із ймовірними порушеннями прав людини з боку влади Північного Кіпру, Суд розглядав цю територію як таку, що перебуває під ефективним контролем Туреччини. Втім, і Туреччина, і Кіпр є Високими Договірними сторонами Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і ключове питання завжди полягало у тому, яка із сторін є відповідальною за дотримання на спірній території прав, гарантованих нею. Вихід росії із Ради Європи повністю деактуалізував цей аспект, адже права жителів тимчасово окупованих територій України натеper в принципі не захищаються механізмами Конвенції.

Тому єдиним аспектом, в якому натеper доцільно розглядати проблеми реалізації «Намібійських винятків» у сфері кримінальної юстиції в межах національної правової системи є визнання документів, виданих незаконною владою на окупованих територіях (та межі такого визнання), а також допустимості як доказів тих відомостей, що містяться у таких документах.

У доктрині вже висловлювалися деякі позиції з цього приводу. Наприклад, М.О. Яковенко зазначає, що при застосуванні в кримінальному судочинстві України «Намібійських винятків» слід враховувати, що документи, оформлені органами та установами, які знаходилися під контролем окупаційної влади, цілковито можуть братись до уваги сторонами кримінального процесу. На думку автора, вирішуючи питання про допустимість таких доказів, слід обов'язково зважати на те, щоб відповідні акти були оформлені без порушення засад справедливого судочинства, прав людини і основоположних свобод, втім, слід розглядати такий підхід виключно у контексті захисту прав мешканців окупованої території [8, с. 95].

В українській правозастосовній практиці у кримінальному провадженні є приклади посилання на «Намібійські винятки», при чому у доволі різному ключі. Найрозповсюдженішою сферою їх реалізації є судовий розгляд клопотань про зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання та визнання особи такою, що відбула покарання, під час якого засудженими подавалися довідки про звільнення з незаконно утворених установ виконання покарань на тимчасово окупованих територіях. Такі підходи слід визнати цілком виправданими. Як було зазначено в ухвалі Київського апеляційного суду за результатами розгляду клопотання цієї категорії: «особа, яка відбувала покарання у виправній установі на тимчасово непідконтрольній Україні території, не повинна перебувати у стані невизначеності, водночас факт відбуття покарання тягне за собою інші правові наслідки, зокрема погашення судимості» [9].

Слід визнати, що концепція «Намібійських винятків» в українській судовій практиці не завжди була застосована виключно на захист прав та свобод осіб. Наприклад, у вироку Слов'янського міськрайонного суду Донецької області було визнано обставиною, що обтяжує покарання рецидив злочинів, при цьому для підтвердження факту звільнення з установи виконання покарань суд послався на довідку, отриману на тимчасово окупованій території [10].

Наявні у судовій практиці також випадки нетипового посилання на «Намібійські винятки» Міжнародного Суду ООН. Наприклад, при розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами вироку Апеляційного суду АРК, з тих підстав, що особа, яка вважалася мертвою, виявилася живою, захисником було подано клопотання про призначення портретної експертизи. Об'єктами такого експертного дослідження, серед іншого, мали бути відеозапис та фотокартка, отримані на тимчасово окупованій території АРК. Суд задовольнив таке клопотання, а на спростування доводів прокурора щодо сумнівності походження даних матеріалів послався на Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН [11]. Оцінюючи такий підхід суду, слід відзначити, що сама концепція «Намібійських винятків» стосується лише правових актів, виданих окупаційною владою, а не матеріалів фото- та відеозапису. Щоправда, слід відзначити, що у судовому рішенні не конкретизовано спосіб отримання відповідних матеріалів стороною захисту. В даному випадку може мати значення те, чи отримані вони від приватної особи, чи від представників незаконної влади.

У вироку Дніпровського районного суду м. Києва порушувалося також питання про застосування «Намібійських винятків» щодо електронних документів. Суд із посиланням на цю концепцію дійшов висновку, що «хоча такий документ не

є юридично дійсним, але він може підтверджувати, що певна установа, яка не діє у відповідності з українським законодавством, але *de facto* існує на окупованій території (АР Крим), зареєструвала чи підтвердила факт проведення певних дій» [12]. В даному випадку, концепція, сформульована Міжнародним Судом ООН була застосована не стільки з метою захисту права певної особи, скільки з метою встановлення фактичних обставин, що мають значення для вирішення кримінального провадження без оцінки того, які наслідки має таке визнання для правового становища особи.

Аналіз наведених судових рішень засвідчує, що натепер у судовій практиці не сформувалося єдиного підходу щодо сфери застосовності «Намібійських винятків» у сфері кримінальної юстиції. Така ситуація є певною мірою зрозумілою, адже їх концепція допускає доволі широку суддівську дискрецію (хоча і лишається проблема співвідношення «Намібійських винятків» та ч. 3 ст. 9 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»), яка вимагає в першу чергу оцінку спрямованості на захист прав громадян, які будуть забезпечуватися шляхом визнання таких правових актів.

Висновки. Концепція «Намібійських винятків», викладена у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН 1971 року передбачає визнання актів незаконної влади у випадках, коли це є необхідним для захисту прав та свобод особи. Це ключовий критерій її застосовності органом правозастосування.

При цьому, слід зауважити, що загальний контекст «Намібійських винятків» передбачає захист основоположних та фундаментальних прав та свобод. Сам лише позитивний вплив на певну ситуацію або захист суспільного блага не виправдовує їх застосування.

«Намібійські винятки» не мають галузевої належності, а тому можуть бути застосовані у будь-якій правовій сфері, у тому числі кримінальної юстиції.

Аналіз судових рішень у цій царині дозволяє вести мову про багатоаспектний характер застосування «Намібійських винятків» у національній правозастосовній практиці з питань, які стосуються кримінального судочинства: 1) визнання юридичної сили документів, що були видані установами на тимчасово окупованій території з метою захисту прав та свобод особи (передусім, права на свободу та особисту недоторканість); 2) визнання юридичної сили документів, що були видані установами на тимчасово окупованій території з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження; 3) визнання допустимими як доказів матеріалів фото- та відеозаписів, отриманих на тимчасово окупованій території.

Виправданим є посилання на «Намібійські винятки» Міжнародного Суду ООН виключно у контексті визнання документів, виданих установами на тимчасово окупованих територіях та виключно з метою забезпечення основоположних прав та свобод особи. У ситуаціях, коли мова йде про будь-яке погіршення правового становища особи, відповідні акти мають бути проігноровані, про що прямо зазначено у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН 1971 року.

Література

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Редакція від 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 16. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).
3. Orakhelashvili A. The dynamics of statehood in the practice of international and English courts. In *Sovereignty, Statehood and State Responsibility Essays in Honour of James Crawford*. Cambridge University Press, Cambridge, 2015. pp. 171-191.
4. Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 квітня 2023 р. № 288-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-vnesennia-zmin-do-planu-zakhodiv-z-realizatsii-s288-40423> (дата звернення: 20.03.2024).
5. Case of Cyprus v. Turkey (Application № 25781/94): Judgement of the European Court Human Rights, 10 May 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-59454> (дата звернення: 20.03.2024).
6. Case of Foka v. Turkey (Application № 28940/95): Judgement of the European Court Human Rights, 24 June 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87175> (дата звернення: 20.03.2024).
7. Case of Gzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey (Application № 36925/07): Judgement of the European Court Human Rights, 04 April 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-172460> (дата звернення: 20.03.2024).
8. Яковенко М.О. Деякі особливості застосування міжнародного законодавства у частині поновлення порушених прав і свобод людини на окупованих територіях. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 27 квіт. 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 93-95.
9. Ухвала Київського апеляційного суду від 30 серпня 2022 року, судова справа № 1-61/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109508801> (дата звернення: 20.03.2024).
10. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 02 березня 2017 року, судова справа № 243/446/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65061820> (дата звернення: 20.03.2024).
11. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 15 листопада 2023 року, судова справа № 758/16024/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114949489> (дата звернення: 20.03.2024).
12. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 19 листопада 2018 року, судова справа № 755/15405/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78031496> (дата звернення: 20.03.2024).